

УДК 330.341.1:332.122

ВПРОВАДЖЕННЯ ФОРСАЙТУ В УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ

Мущинська Н.Ю.

IMPLEMENTATION OF FORSYTH IN MANAGEMENT OF SOCIO - ECONOMICAL DEVELOPMENT OF REGION

Muschynska N.Y.

Ціллю роботи є узагальнення та обґрунтування ефективності впровадження форсайту в управління соціально-економічним розвитком регіону. Зроблено акцент на необхідності удосконалення поняття «форсайт» в контексті управління соціально-економічним розвитком регіону. Встановлено, що існуючі методи управління соціально-економічним розвитком регіону є неефективними в умовах глобалізаційних процесах та поширення конкуренції.

Ключові слова: форсайт, управління, прогнозування, соціально-економічний розвиток, регіон, наука, інновації, глобалізація, конкуренція.

Постановка проблеми. Швидке поширення глобалізації призвело до того, що конкуренція розглядається не тільки на національному рівні, а ще й на регіональному. Стосовно сучасності вживається поняття «технологічна революція», що підкреслює роль науки та техніки у світовій економіці. Водночас, глобалізація надає серйозні виклики: регіональна концентрація економіки; панування інновацій в основних сферах життєдіяльності людини; гостра потреба у безпеці інформаційних технологій; гостра потреба в інвестиціях; гостра потреба у висококваліфікованих людських ресурсах. Облік даних аспектів, при пануванні соціально-економічного розвитку регіону, передбачає наявність достатньо якісного прогнозу майбутнього розвитку, і можливості активного управління їм при використанні сучасних підходів, найбільш поширеним серед яких є форсайт.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні положення, методологічні та методичні основи впровадження форсайту в управління соціально-економічним розвитком регіону є об'єктом уваги багатьох вітчизняних та закордонних дослідників. Питання щодо теоретичних та практичних засад впровадження форсайту в управління соціально-економічним розвитком регіону знайшли своє відображення у

дослідженнях вітчизняних вчених О.Ю. Бобровської [1], Л.М. Гохберг [2,3], Л.І. Федулової [4], Н.Н. Шелюбської [5], та у наукових працях зарубіжних вчених Р. Becker [6], F. Berkhout, J. Hertin, A. Jordan [7], Martin B. [8,9].

Визначення раніш нерозв'язаної частини проблеми. Досліджуючи наявні підходи до розуміння форсайту в управлінні соціально-економічним розвитком регіону, було встановлено, що існує декілька базових наукових та теоретичних проблем. По-перше, не існує узгодженості між вченими у ідентифікації поняття форсайт. По-друге, потребується додаткове теоретико-методологічне обґрунтування ефективності впровадження форсайту в управління соціально-економічним розвитком регіону.

Метою роботи є узагальнення теоретичних засад впровадження форсайту в управління соціально-економічний розвитком регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін "форсайт" (від англ. «foresight» - «погляд у майбутнє») став використовуватися з кінця 1980-х рр., щоб виділити інформацію про довгострокові перспективи розвитку, в якості основи для прийняття рішень, який застосовується для формування пріоритетів у сфері економіки, науки, технологій та суспільства. Форсайт не замінює процес прийняття рішень, а формує інформаційну базу, доповнює і обслуговує процес прийняття рішень, тобто розробку національних, регіональних і корпоративних стратегій.

Метод форсайту вперше виник у 1953 році в проекті, що розроблявся американською корпорацією RAND, в якій вирішувалися завдання на виявлення перспективних технологій у військовій сфері. З 1990-х рр. форсайт почали активно використовувати уряди США, Великобританії, Німеччини, Японії та Австралії в економіці, соціальній сфері та політиці. Це перший етап еволюції форсайту – технологічний форсайт.

На другому етапі, більше уваги стали приділяти розробці ринкового форсайту, в якому оцінювалися соціальні та культурні наслідки появи і впровадження технологій. Технологічний прогноз прив'язувався до вирішення таких проблем, як проблеми голоду, бідності, безпеки і т.п. При переході до третього етапу, форсайт все більше перетворювався на технологію переговорів для еліт, в спосіб досягнення в суспільстві консенсусу щодо майбутнього. На початку 2000 рр. число країн, які використовували форсайт, перевищила 30. В даний час ця методика була взята на озброєння не тільки в Західній Європі, США та Японії, а й у ряді країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою [5]. У Європейському союзі в березні 2000 р. була прийнята "Лісабонська стратегія", в якій усім країнам ЄС рекомендується ширше використовувати такий інноваційний інструмент, як форсайт, зокрема для визначення перспектив розвитку інноваційної сфери [10].

На третьому етапі розвитку, форсайт використовується як системний інструмент впливу на формування майбутнього, що дозволяє враховувати можливі зміни у всіх сферах суспільної діяльності: в науці і технологіях, економіці, соціальних, суспільних відносинах, культурі. Але завдання ставляться з урахуванням використання активності громадян і компаній, ступеня розвитку громадянського суспільства.

На даний час форсайт використовується при рішенні таких проблем як:

виникнення соціально-економічних проблем довгострокового характеру (низька конкурентоспроможність, технологічне відставання, виснаження природних ресурсів, демографічні проблеми тощо);

необхідність посилення позицій на світових ринках за рахунок підвищення технологічного рівня виробництва й активізації інноваційної діяльності;

потреба в ухваленні політичних рішень щодо вибору стратегічних альтернатив розвитку з урахуванням наявних можливостей і обмежень;

неможливість ефективної реалізації політики без досягнення консенсусу між державою, бізнесом і суспільством;

розробка соціальних програм (старіюче населення, охорона здоров'я, освіта): Німеччина, Японія, Австрія, Нідерланди;

стратегічні програми інноваційного розвитку країни: Японія, Ірландія, Австралія;

прогнози, сценарії, технологічні карти розвитку галузей економіки: Великобританія, Італія, Канада;

посилення інтеграції науки й освіти: ЄС;

розробка національних (міжнародних) науково-технічних програм: Чехія, Китай, ЄС;

формування переліку критичних технологій: США, Франція, Нідерланди;

позиціонування країни у світовому науково-технологічному просторі (бенчмаркінг): Японія, Велика Британія, Німеччина [4].

Незважаючи на широкий спектр використання методу форсайту, серед вчених не має єдиного підходу щодо визначення поняття методу форсайту. Провідний ідеолог Бен Мартін, у 1995 р., вважав під форсайтом «процес систематичної оцінки довгострокових перспектив розвитку науки, технології, економіки, екології і суспільства з метою виявлення нових, проривних технологій, напрямів стратегічних досліджень, здатних забезпечити максимальну дію на економіку і суспільство» [9]. У 2002 році Бен Мартін дещо змінив своє розуміння форсайту: «форсайт – це систематичні спроби оцінити довгострокові перспективи науки, технології, економіки і суспільства, щоб визначити стратегічні галузі наукових досліджень і нові технології, що здатні принести найбільші соціально-економічні вигоди» [8]. Порівнюючи ці два визначення поняття форсайту за Мартіном, в першому випадку форсайт розглядається як процес систематичної оцінки, у другому – як систематичні спроби. Ще один вченим, який дав визначення поняттю форсайту став Л.Дж. Сіміларі. Він вважав від форсайтом систематичний засіб оцінки тих наукових і технологічних подій, які могли мати сильну дію на промислову конкурентоспроможність, створення багатства і якості життя [9]. Що в свою чергу повторює визначення поняття дане Мартіном. У 2003 р. під егідою Європейської комісії, у програмних документах цієї комісії було дано таке визначення форсайту, як накопичення знань та інформації на систематичній основі, залучення суб'єктів політики у формування бачення, щодо перспективи розвитку з метою прийняття рішень та мобілізації зусиль для реалізації спільних дій [7].

Вчений Патрік Беккер розглядає форсайт як передбачення [6, с. 7], яке має бути процесом, а не лише набором методів, які включають консультативні процедури для забезпечення зворотного зв'язку між зовнішнім і внутрішнім середовищем об'єкту дослідження. Передбачення включає свідомо «активне» відношення до майбутнього, маючи на увазі, що альтернативи, які ми здійснили сьогодні, можуть сформувати успішне майбутнє. Зазначене визначення обумовлює сприйняття форсайту як в статичі (набір методів), так і в динаміці (процес).

Вже пізніше Франс Беркхаут, Ендрю Джордан і Джулія Хертін розглядають форсайт як спосіб мислення про майбутнє для виявлення можливостей і загроз, які можуть виникнути у найближчі роки [5]. Це не просто набір методів, це не тільки обговорення і дослідження перспектив розвитку, але це модель стратегічного мислення.

На думку Гохберга Л.М. форсайт – це система методів експертної оцінки стратегічних перспектив інноваційного розвитку, виявлення технологічних проривів, які здатні надати максимальне вплив на економіку і суспільство в середньо- і довгостроковій перспективі [2]. У 2009 році Гохберг змінив своє

сприйняття форсайту, маючи на увазі вже не систему методів, а процес змін явищ між суб'єктами підприємництва. Отже під форсайтом Гохберг розуміє дослідження як процес консолідації позицій різних акторів, що представляють державу, бізнес, науково-освітню сферу, цивільне суспільство, набуває самостійної цінності. Розробка погодженого бачення майбутнього і шляхів досягнення намічених цілей стає чинником, що безпосередньо визначає ефективність стратегій і політичних заходів» [3, с. 5].

Федулова Л. І. пропонує замінити передбачення словом «форсайт». На думку вченого форсайт – це термін, що запропонований британцями, який означає «передбачення», або «погляд у майбутнє» [4, с. 108-109].

Проведений аналіз деяких визначень поняття «форсайт» дозволив зробити такі висновки, що під форсайтом розуміють інструмент формування стратегічних пріоритетів, процес систематичної оцінки, систематичні спроби, процес, систему методів, передбачення, особливий метод прогнозування, інструмент прогнозування. Але все ж таки, більш частіше форсайт визначається як процес, та як система методів, поєднання яких утворює технологію форсайту.

Управління соціально-економічним розвитком регіону визначається як цілеспрямований вплив органів державної та регіональної влади на об'єкти управління у регіоні з метою досягнення поставлених цілей економічного і соціального розвитку, використовуючи сукупність методів планування та прогнозування. Інакше кажучи, механізм управління соціально-економічним розвитком регіону – це сукупність форм і методів управління, застосування яких формує організаційну, фінансово-економічну, правову та соціально-культурну основу практичної реалізації функцій управління на регіональному рівні.

До основних механізмів управління соціально-економічним розвитком регіону відносяться:

- бюджетне регулювання;
- інвестиційне регулювання;
- програмне забезпечення регіонального розвитку;
- реформування та регулювання відносин господарювання на регіональному рівні.

Але на шляху соціально-економічного розвитку регіону виникає багато перешкод, які зумовлені глобалізацією, поширенням конкуренції, інтернаціоналізацією виробництва та іншими, а саме: диспропорційність у розвитку регіонів країни, депресивність деяких регіонів, неефективне використання існуючого ресурсного потенціалом регіонів, розбіжність у рівнях соціально-економічного розвитку між регіонами. Територіальні диспропорції соціально-економічного розвитку регіонів існують майже у всіх країнах, незалежно від розмірів, економічного потенціалу, державного устрою і політичної системи. Вони

мають прояв на всіх рівнях світового господарства. У зв'язку з цим пошук шляхів мінімізації негативних наслідків територіальних нерівномірностей розвитку, розробка ефективної регіональної політики посідають одне з центральних місць у країнах світу, особливо в країнах із високорозвинутою економікою. Традиційні підходи планування та прогнозування не в повній мірі вирівнюють розвиток регіонів країни. Тому є доцільним використання форсайту в управлінні соціально-економічним розвитком регіону.

Впровадження форсайту в управління соціально-економічним розвитком регіонів спрямовано на вирівнювання умов економічної діяльності в межах усіх регіонів, раціональне використання виробничо-ресурсного потенціалу регіонів, досягнення сталого економічного зростання, підвищення соціально-економічних показників рівня життя населення України. Реалізація зазначених цілей потребує:

- формування пріоритетних напрямів розвитку економіки регіону;
- розробки механізмів прискорення економічного зростання в найважливіших напрямках розвитку економіки регіону;
- створення умов взаємодії підприємств, установ, що визначають можливості кожного регіону на базі використання науково-виробничого потенціалу регіону;
- підтримки підприємств, що забезпечують внутрішні потреби регіону;
- збереження існуючих і створення нових робочих місць;
- мінімізація соціальних наслідків реструктуризації економіки регіону;
- підвищення інвестиційної привабливості регіону;
- розвитку інфраструктури регіону;
- взаємодії органів влади, підприємств, економічно активного населення;
- організації регіональних ринків.

Система прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів, в умовах глобалізаційної економіки, значно ускладнюється і повинна набувати нової якості. Результати здійснення прогнозування соціально-економічного розвитку регіону на основі методу форсайту повинні дати відповідь про очікуваний стан процесів розвитку в регіоні в майбутньому з урахуванням діалектичної детермінації прогнозованих явищ і певною вірогідністю прогнозованих результатів їх здійснення в умовах розширення самостійності регіонів і напрямів діяльності.

Для якісного прогнозування соціально-економічного розвитку на регіональному рівні необхідне збагачення шляхів розвитку новими ідеями і методами їх здійснення, спрямування діяльності на зближення інтересів розвитку господарських комплексів регіонів, держави і

підприємств, локальних і глобальних цілей розвитку [1].

Із збільшенням масштабів і різновидів економічної діяльності зростають і темпи розвитку процесів і глибина негативних наслідків, зменшується ймовірність досягнення очікуваних результатів унаслідок реалізації планів соціально-економічного розвитку регіонів. Зазначене підтверджує значущість подальших досліджень прогнозування майбутнього на основі форсайту, що повинно здійснюватись в кожній складній соціально-економічній чи іншій системі. Зокрема, у регіонах необхідним є створення системи регіонального прогнозування, в якій існуюча концепція прогнозування тенденцій змін повинна бути змінена на концепцію прогнозування шляхом своєчасного якісного передбачення, виявлення проблем майбутнього і пошуку шляхів упередження їх виникнення [1].

Система прогнозування соціально-економічного розвитку регіону на основі форсайту повинна охоплювати сферу методології і організації розробки прогнозів, інформаційного, економіко-математичного, економетричного й технічного організаційного управління процесами забезпечення розробки прогнозів і сприяння їх використанню. Результатами процесів прогнозування соціально-економічного розвитку регіону повинні стати науково обґрунтовані відповіді на ряд питань: як зміняться потреби суспільства в майбутньому; які можливості існують у суспільстві для задоволення цих потреб у майбутньому; які результати соціального і економічного розвитку можуть забезпечити необхідний рівень задоволення потреб; які шляхи доцільно обрати для їх досягнення; які ресурси необхідні для їх реалізації і рівень наявності їх у суспільстві; які проблеми загрожують подальшому розвитку і які існують шляхи їх можливого упередження і ліквідації; який комплекс наукових, законодавчих та організаційно-технічних заходів може забезпечити отримання очікуваних результатів та інші. Для відповіді на поставлені питання система регіонального прогнозування повинна мати змістовну методологічну і структурну єдність незалежно від специфіки прогнозованих об'єктів.

Висновки. Результати теоретико-методологічного аналізу поняття форсайт призводить до висновку про багатоваріантність та багатоаспектність цього поняття в контексті управління соціально-економічного розвитку регіону.. Використання планування та прогнозування в управлінні соціально-економічним розвитком регіону не дозволяє в повній мірі належний рівень розвитку регіону, та обумовлює необхідність додаткових досліджень в цій сфері. По-перше необхідно більш точна ідентифікація поняття форсайту як методу прогнозування соціально-економічного розвитку регіону в умовах глобалізації та поширення використання інновацій у всіх сферах

життєдіяльності. По-друге, потрібна зміна традиційних підходів управління соціально-економічним розвитком регіону та більш нові.

У результаті емпіричного аналізу встановлено, що система прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів, в умовах глобалізаційної економіки, поширення конкуренції та інтернаціоналізації значно ускладнюється і повинна набувати нової якості. Результати здійснення прогнозування соціально-економічного розвитку регіону на основі методу форсайту повинні дати відповідь про очікуваний стан процесів розвитку в регіоні в майбутньому з урахуванням сучасних недоліків системи управління і вірогідністю прогнозованих результатів їх здійснення в умовах розширення самостійності регіонів і напрямів діяльності.

В організаційному аспекті слід запропонувати створення механізму прогнозування соціально-економічного розвитку не тільки на рівні регіонів, а ще й на рівні підприємств. Дієвим механізмом розв'язання проблеми є перебудова відносин між владою та підприємствами, створення умов для ефективного використання наявного регіонального потенціалу – природного, виробничого, людського та фінансового.

Л і т е р а т у р а

1. Бобровська О. Ю. Еволюція прогнозування розвитку соціально-економічних процесів: стан і напрямки удосконалення / О. Ю. Бобровська. // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2011. – №2.
2. Гохберг, Л. М. Будущее как стратегическая задача /Л. М. Гохберг // Форсайт. – 2007. – № 1(1). – С. 4-5.
3. Гохберг, Л. М. Новые тенденции в российской практике форсайт-исследований / Л. М. Гохберг // Форсайт. – 2009. – № 3(11) – С. 5.
4. Федулова Л. І. Форсайт: сучасна методологія технологічного прогнозування. / Л. І. Федулова. // Методи і моделі прогнозування. – 2008. – С. 106–138.
5. Шелюбская Н. Н. "Форсайт" - новый механизм определения приоритетов государственной научно-технической политики. Проблемы теории и практики управления / Н. Н. Шелюбская. – 2004. – №2. – С. 6.
6. Becker, P. Corporate Foresight in Europe: A First Overview / P. Becker. – Institute for Science and Technology Studies, University of Bielefeld, Germany, 2002. – 27 p.
7. Berkhout F., Hertin J. & Jordan A. Socio-economic futures in climate change impact assessment: using scenarios as 'learning machine'. Global Environmental Change 12: 83-95, 2002.
8. Martin, Ben R. Technology foresight in a rapidly globalizing / R. Ben Martin. – International Practice in Technology Foresight. – Vienna: UNIDO, 2002. –14 p.
9. Martin B. Foresight in Science and Technology // Technology Analysis and Strategic Management, Vol. 7. N 2, 1995, – P. 139-168.
10. Thinking. Debating & Shaping the Future Foresight for Europe. – 2002. – P. 3-26.

References

1. Bobrovskaya O. YU. (2011) Evolyutsiya prognozirovaniya razvitiya sotsial'no-ekonomicheskikh protsessov: sostoyaniye i napravleniya sovershenstvovaniya [Evolution of prediction of development of social and economic processes], Publichnoye administrirvaniye: teoriya i praktika.
2. Gokhberg, L. M. (2007) Budushcheye kak Strategicheskaya zadacha [Future like strategic task], Forsayt.
3. Gokhberg, L. M. (2009) Novyye tendentsii v rossiyskoy praktike forsyait-issledovaniy [New trends in development of practice of forsyth studying], Forsayt.
4. Fedulova L. I. (2008) Forsayt: sovremennaya metodologiya tekhnologicheskogo prognozirovaniya. [Forsyit: modern methodology of technological prediction], Metody i modeli prognozirovaniya.
5. Shelyubskaya N. N. (2004) "Forsayt" - novyy mekhanizm opredeleniya prioritetov gosudarstvennoy nauchno-tekhnicheskoy politiki. Problemy teorii i praktiki upravleniya. ["Forsyth" – new mechanism of determination of priority of governmental scientific and technological policy. Problems of theory and practice of management].
6. Becker, P. (2002) Corporate Foresight in Europe: A First Overview, Institute for Science and Technology Studies, University of Bielefeld, Germany.
7. Berkhout F., Hertin J. & Jordan A. (2002) Socio-economic futures in climate change impact assessment: using scenarios as 'learning machine'. Global Environmental Change.
8. Martin, Ben R. (2002) Technology foresight in a rapidly globalizing, International Practice in Technology Foresight, Vienna: UNIDO.
9. Martin B. (1995) Foresight in Science and Technology // Technology Analysis and Strategic Management, Vol. 7. N 2.
10. Thinking. Debating & Shaping the Future Foresight for Europe, 2002.

Мушинская Н.Ю. Внедрение форсайта в управление социально - экономическим развитием региона.

Целью работы является обобщение и обоснование эффективности внедрения форсайта в управление социально-экономическим развитием региона. Сделан акцент на необходимости совершенствования понятия «форсайт» в контексте управления социально-экономическим развитием региона. Установлено, что

существующие методы управления социально-экономическим развитием региона являются неэффективными в условиях глобализационных процессов и расширения границ конкуренции.

Ключевые слова: форсайт, управление, прогнозирование, социально - экономическое развитие, регион, наука, инновации, глобализация, конкуренция.

Muschynska N.Y. Implementation of foresight in management of socio-economical development of region.

Introduction. Planning of socio-economical development of the region needs sufficient quality forecasting of future development and opportunity of its active managing using modern approaches, the most common of which is forsyth.

The aim of studying is implementation of forsyth efficiency in the management of socio-economical development of the region.

Methods. Basis of research is the analysis of definition "forsyth". The fundamentals for methodology is system approach to the concept of "forsyth" in the context of the management of socio-economical development of the region.

Results. Theoretic-methodological analysis results of the definition forsyth indicates huge among of different points of view of forsyth in management of cosio-economical development of region. The existing methods of management of socio-economical development are not effective anymore in terms of globalization and competition.

Conclusion. Forecasting system of socio-economical development of the region in conditions of globalization, competitiveness and internationalization of distribution is much more complicated and must acquire a new quality. The results of the implementation of forecasting of socio-economical development on the basis of forsyth must answer the question about the expected state of development of the region in future with current management deficiencies and likely projected results of implementation when increasing autonomy of regions and activities.

Key words: Forsyth, management, forecasting, social and economic development, region, science, innovation, globalization, competition.

Мушинська Наталя Юріївна к.е.н., доцент, доцент кафедри управління проектами в міському господарстві і будівництві Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова.

Рецензент: **Заблодська І.В.**, д.е.н., професор

Стаття подана 18.01.2015